

УДК 343.102(477)

В. Г. Дрозд

кандидат юридичних наук, доцент,
 провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу
 науково-дослідної лабораторії з проблем правового
 та організаційного забезпечення діяльності
 Державного науково-дослідного інституту МВС України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті наведено законодавчу систему загальних положень досудового розслідування, висвітлено наукові підходи до їх систематизації, а також наведені позиції правників щодо доцільності їх розширення. За результатами запропоновано авторське бачення удосконалення положень КПК України в аспекті дослідження.

Ключові слова: досудове розслідування, загальні положення досудового розслідування, взаємодія органів досудового розслідування.

Постановка проблеми. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі – КПК України 2012 р.) змінено не лише концепцію здійснення кримінального провадження, а й, зрозуміло, нормативну структуру процесуального закону. Одним із нововведень стало закріплення в КПК України окремої глави 19 «Загальні положення досудового розслідування», яка об'єднала в собі 9 нормативних положень, що безпосередньо регулюють питання здійснення досудового розслідування незалежно його диференціації. При цьому окремі наукові здобутки із цього питання залишилися поза увагою законодавця, у зв'язку із чим сьогодні вченими і практиками продовжує тривати дискусія щодо окремих аспектів загальних положень досудового розслідування, зокрема необхідності їх розширення, а також удосконалення вже закріплених положень. Зазначене наочно свідчить про актуальність піднятого питання та доцільність його подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемним питання системи загальних положень досудового розслідування присвятили свої праці В.В. Вапнарчук, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, В.В. Коваленко, Є.Г. Коваленко, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, В.В. Павловський, Д.П. Письменний, О.С. Степанов, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова,

О.Г. Шило та ін. Водночас, незважаючи на наукові здобутки зазначених учених, сучасне кримінальне процесуальне законодавство України характеризується низкою новел, зокрема й щодо системи загальних положень досудового розслідування.

Мета – навести законодавчу систему загальних положень досудового розслідування, висвітлити наукові підходи до їх систематизації, а також наведені позиції правників щодо доцільності їх розширення.

Виклад основного матеріалу. У чинному КПК України передбачено 9 загальних положень досудового розслідування. Це обумовлює здійснення їх певної систематизації. Так, В.В. Павловський запропонував виділити такі групи загальних положень досудового розслідування, закріплених у КПК України: 1) загальні положення, які визначають процесуальну діяльність учасників кримінального провадження на початку досудового розслідування (дізнання, досудове слідство); 2) організаційно-правові положення досудового розслідування (строки досудового розслідування та процесуальний порядок їх обчислення; підслідність та місце проведення досудового розслідування; об'єднання та виділення кримінальних проваджень); 3) загальні положення досудового розслідування щодо забезпечення таємниці та окремих процесуальних прав учасників кримінального провадження (недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування; подання

та вирішення клопотань на стадії досудового розслідування; ознайомлення з матеріалами кримінального провадження до його завершення) [1, с. 11]. Слід прийняти до уваги запропоновану класифікацію. Проте, вважаємо, що загальні положення, які визначають процесуальну діяльність учасників кримінального провадження на початку досудового розслідування, охоплюються групою організаційно-правових положень досудового розслідування.

Більш вивіреною є наукова позиція щодо поділу загальних положень досудового розслідування, закріплених у главі 19 КПК України, на дві групи: а) ті, що стосуються забезпечення всебічності, повноти, неупередженості та швидкості досудового розслідування; б) ті, що стосуються забезпечення прав і законних інтересів учасників досудового розслідування [2, с. 346].

З урахуванням вказаного поділу, а також беручи до уваги законодавче унормування загальних положень досудового розслідування, вважаємо, що їх слід систематизувати.

Загальні положення досудового розслідування, спрямовані на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, до яких слід віднести: а) початок досудового розслідування; б) підслідність; в) об'єднання та виділення матеріалів досудового розслідування; г) місце проведення досудового розслідування; д) строки досудового розслідування.

Загальні положення досудового розслідування, спрямовані на забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, до яких належать: а) розгляд клопотань під час досудового розслідування; б) ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення; в) недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Наведена класифікація є умовною, оскільки під час дотримання норм КПК України щодо проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування (тобто положень першої групи) будуть забезпечені права, свободи та законні інтереси учасників досудового розслідування

(тобто загальні положення другої групи). Разом із тим зазначений поділ є підставою для подальшого розгляду загальних положень досудового розслідування.

Наголосимо, що хоча на законодавчому рівні й визначено перелік загальних положень досудового розслідування, в наукових джерелах пропонується інший їх зміст. Так, деякі науковці вказують на більш широкий перелік даних положень. Наприклад, С.А. Шейфер, окрім тих положень, що закріплені на рівні закону (КПК України 1960 року), також виокремлює такі загальні положення досудового розслідування, як одноособове ведення слідства; процесуальна самостійність слідчого та його взаємини з прокурором, начальником слідчого відділу й органами дізнання; швидкість попереднього слідства; використання допомоги громадськості в розслідуванні; відвід (усунення від ведення справи) необ'єктивного слідчого; організацію розслідування складних і трудомістких справ; об'єднання й виділення справ; вирішення клопотань, заявлених учасниками процесу; участь у слідчих діях понятих і спеціалістів-фахівців; фіксування результатів слідчих дій [3, с. 5]. По-іншому, аніж у законі, бачить перелік загальних положень досудового слідства й Є.М. Коваленко, який до таких положень відносить: підслідність; провадження досудового слідства; забезпечення прав учасникам досудового слідства; недопущення розголошення даних досудового слідства; складання процесуальних документів під час провадження досудового слідства; розслідування злочинів групою слідчих; використання науково-технічних засобів під час розкриття й розслідування злочинів [4, с. 276]. Проте, на нашу думку, спірним є віднесення такого положення, як забезпечення прав учасникам досудового слідства до категорії загальних, оскільки це є завданням усього кримінального провадження, а не лише стадії досудового розслідування.

У свою чергу, В.М. Тертишник до загальних умов досудового розслідування, що не закріплені на рівні закону, відносить провадження розслідування групою слідчих; усебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи; документування проце-

суальної діяльності; забезпечення прав та безпеки учасників процесу; процесуальну самостійність і незалежність слідчого [5, с. 355]. Однак, на нашу думку, дискусійним є віднесення до загальних положень усебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, адже це також є завданням кримінального провадження, а не якоїсь окремої стадії. Зрозуміло, що віднесення вказаними процесуалістами тих чи інших положень досудового розслідування до категорії загальних належить до дискусійних питань, оскільки іноді вчені розглядають загальні положення досудового розслідування через призму певних правил основних положень не тільки досудового розслідування, але й усього кримінального провадження, а іноді – через призму його завдань.

На сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки дослідники зазначеної проблематики, враховуючи здобутки науки кримінального процесуального права, до загальних положень досудового розслідування в широкому розумінні також включають й положення, які стосуються: окремих аспектів процесуальної діяльності прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого судді щодо реалізації положень визначених главою 19 КПК України; процесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами; проведення досудового розслідування слідчим (слідчими) або групою слідчих; види та форму процесуальних рішень окремих учасників кримінального провадження, які приймаються на стадії досудового розслідування та на початку кримінального провадження [1, с. 50].

У доктринальних джерелах із кримінального процесу вчені додатково виокремлюють такі загальні положення досудового розслідування, як взаємодію органів розслідування, необхідність обов'язкового роз'яснення і забезпечення прав учасників досудового розслідування (О.С. Степанов) [2, с. 350, 362]; взаємодію слідчого з оперативними підрозділами, складання процесуальних документів під час досудового розслідування (В.В. Вапнарчук [6, с. 219]).

З приводу вказаного зазначимо, що відповідно до ч. 2 ст. 20 КПК України на

слідчого, прокурора, слідчого суддю суд покладає обов'язок роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного або призначеного захисника. Механізм виконання цієї вимоги деталізується в окремих нормах, які регламентують або правовий статус учасників кримінального провадження (наприклад, ч. 8 ст. 42, п. 1 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 65 КПК України), або порядок проведення певних процесуальних дій чи прийняття окремих процесуальних рішень (наприклад, п. 7 ч. 1 ст. 277 КПК України). Таким чином, положення про необхідність обов'язкового роз'яснення і забезпечення прав учасників досудового розслідування, яке О.С. Степанов виділяє в якості загального положення досудового розслідування, на наш погляд, носить характер фундаментального правила, яке відображає сутність усього кримінального судочинства, а не окремої його стадії.

З приводу складання процесуальних документів під час досудового розслідування, яке виокремлюється В.В. Вапнарчуком серед загальних положень досудового розслідування, зазначимо, що кожна слідча або інша процесуальна дія фіксується в певному процесуальному документі, форма якого прямо передбачена в законі. Основними процесуальними документами, які можуть складатися під час досудового розслідування, є такі: постанови (ч. 5 ст. 110 КПК України), протокол (ст. 104 КПК України), обвинувальний акт (ч. 4 ст. 110, ст. 291 КПК України), ухвала (ст. 372 КПК України). Форма та зміст даних процесуальних документів передбачено в главі 5 КПК України «Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення», главі 29 КПК України «Судові рішення». Тому, на нашу думку, положення про складання процесуальних документів є таким, що загально характеризує кримінальне судочинство, а не лише окрему його стадію.

Беручи до уваги викладене, вважаємо доцільним підтримати тих процесуалістів (зокрема, Л.М. Лобойка [7], Л.Д. Удалову [6], О.С. Степанова [2], Ю.М. Грошевого [2], В.В. Вапнярчука [6], В.В. Павловського [1] та ін.), які серед загальних поло-

жень досудового розслідування виокремлюють також положення про взаємодію органів досудового розслідування.

Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами під час здійснення досудового розслідування завжди займала важливе місце в їх діяльності, оскільки спрямована на вирішення завдань під час розкриття та розслідування злочинів. Така взаємодія істотно впливає на досудове розслідування, а тому є його загальною умовою.

У даному контексті слід навести позицію Ю.М. Чорноус про те, що нині спостерігається активізація багатосторонньої взаємодії (співробітництва) уповноважених службових осіб, що здійснюється в різних формах. Однак під час практичної реалізації поставлених завдань вони зіштовхуються з наявністю проблемних питань, які стосуються правового, організаційного, криміналістичного, матеріального, технічного, кадрового забезпечення та іншого характеру [8, с. 232]. Слід поголитись із наведеним та зазначити, що якість організації взаємодії під час досудового розслідування значною мірою залежить, перш за все, від належної правової регламентації форм взаємодії.

Слід зазначити, що як на теоретичному рівні, так і в практичній діяльності поняття взаємодії досить широко використовується, оскільки пов'язана зі спільною узгодженою діяльністю різних підрозділів, чий зусилля спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження. Проте на законодавчому рівні дане поняття не визначено, що призводить до наукової полеміки з даної проблематики.

Таким чином, що взаємна діяльність органів досудового розслідування має важливе значення під час здійснення кримінального провадження. Зауважимо, що термін «взаємна діяльність органів досудового розслідування» вживається нами в широкому значенні, по-перше, як взаємна діяльність органів досудового розслідування між собою (тобто між різними органами та підрозділами, визначеними у ч. 1 ст. 38 КПК України), так і взаємна діяльність органів досудового розслідування з особами, органами та підрозділами інших відомств, зокрема прокурором, оператив-

ним підрозділом, спеціалістом, експертом, у тому числі з органами розслідування іноземної держави.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість ствердити, що положення про взаємодію органів досудового розслідування слід відносити до загальних положень досудового розслідування, про що необхідно внести відповідні зміни до КПК України. У зв'язку з тим *пропонуємо доповнити КПК України новою статтею 222-1 такого змісту:* 1. Основним завданням взаємодії органів досудового розслідування є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. 2. У разі необхідності постійної взаємодії слідчих як одного, так і декількох органів досудового розслідування між собою з метою використання їх можливостей для успішного розслідування кримінальних правопорушень створюється слідча група. 3. З метою здійснення ефективної взаємодії органу досудового розслідування та оперативних підрозділів, у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або вчинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюється слідчо-оперативна група. 4. Для проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, обставини якого вимагають вжиття скоординованих спільних дій компетентних органів іноземної держави, Генеральним прокурором України створюється спільна слідча група. Члени спільної слідчої групи мають повноваження, визначені національним законодавством держави, на території якої діє група. Вважаємо, що внесення таких змін якнайкраще сприятиме практичній діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури:

1. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.В. Павловський. – К., 2016. – 246 с.
2. Кримінальний процес: підручник / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
3. Шейфер С.А. Предварительное следствие : Общие условия и основные этапы производства / С.А. Шейфер. – Куйбышев, 1986. – 141 с.
4. Коваленко Є.Г. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник / Є.Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.
5. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: підручник / В.М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с.
6. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В.В. Коваленко, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
7. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підручник / Л.М. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с.
8. Чорноус Ю.М. Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру / Ю.М. Чорноус // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 231–237.

Дрозд В. Г. Актуальные вопросы системы общих положений досудебного расследования

В статье приведена законодательная система общих положений досудебного расследования, освещены научные подходы к их систематизации, а также приведены позиции юристов относительно целесообразности их расширения. По результатам предложено авторское видение совершенствования положений УПК Украины в аспекте исследования.

Ключевые слова: досудебное расследование, общие положения досудебного расследования, взаимодействие органов досудебного расследования.

Drozd V. Topical issues of the system of general provisions of pre-trial investigation

In the article lighted the legislative system of general provisions of the pre-trial investigation, the scientific approaches to their systematization are highlighted, and the attitudes of lawyers regarding the expediency of their expansion are given. Based on the results, an author's vision of improving the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the aspect of research was proposed.

Key words: pre-trial investigation, general provisions of pre-trial investigation, interaction of pre-trial investigation bodies.